

Pencereleri Kafesli Muayenehane: Osmanlıda Viladethanelerin Açılması ve Doktor Besim Ömer Paşa

Hürü Sağlam Tekir*

Besim Ömer: “Doğumu Artırmak, Ölümü Azaltmak Milli Dileğimizdir”

Besim Ömer, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’yi yüzbaşı rütbesiyle 1885 yılında bitirmiş; aynı yıl fenn-i kıbala (doğurtma bilgisi) muallim muavinliği sınavını kazanarak akademik hayata atılmıştır. 1887 yılı eğitim için Paris’e gitmesi, akademik kariyerinin dönüm noktasını oluşturmuştur; çünkü İstanbul’a dönüşünde Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane fenn-i vilade (doğum bilgisi) muallimliğine getirilmiştir. Ardından çalışmamızın da temel konusu olan 1892 yılında İstanbul’da ilk doğum kliniği olan viladethane’yi kurmuştur. Çalışmalarını bu yönde devam ettiren Besim Ömer, 1896 yılında seririyat-ı viladiye (doğum kliniği) muallimi olmuştur. Bu çalışmalarından dolayı İstanbul’un en tanınmış kadın-doğum hekimi olarak anılmıştır.¹

Besim Ömer memleketin ilerlemesini, gelişmesini kadınların yükselmesinde, kendilerini geliştirmesinde gördüğü için bu konuyla yakından ilgilenmiş;² sadece kadın hekimliği değil aynı zamanda çocuk hekimliğinin kurulmasına, hemşireliğin ve hasta bakıcılığın bir meslek olarak gelişmesine de katkılarda bulunmuş; halkın sağlık konularında eğitilmelerine büyük önem vermiştir. Halkın koruyucu hekimliğine ilgisini çekmek için “*Newsâl-i Afiyet*” isimli yıllıklar çıkarmış, gazete ve dergilerde çok sayıda makale yayımlamıştır.³

Yaşamış olduğu dönemde özellikle II. Abdülhamid döneminde kadınlar için kaleme alınan nasihat ve ders kitapları, hıfzısıhhat üzerine çıkan sayısız yazının çoğunluğunun doktorlar tarafından kaleme alınmış olması bir tesadüf değildi.

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sinop/TÜRKİYE, hrsaglam@gmail.com ORCID: 0000-0002-5351-0384

1 Nuran Yıldırım, “Besim Ömer Akah”, *Diinden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul 1993, s. 147.

2 Süheyl Ünver, “Besim Ömer Paşa ve Doğum Tarihi”, *Tedavi Seririyatı ve Laboratuvarı*, C 2, No. 6, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul 1932, s. 4.

3 Yıldırım, agm., s. 147.

Annelerin sağlıklı çocuklar doğurup onları yetiştirebilmeleri için modern bilgi sahibi olmaları da gerekmektedir.⁴ Yine bu konuda da Besim Ömer yayımlanmış olduğu kadın ve çocuk sağlığı ve halk sağlığı türündeki eserleriyle üzerine düşen görevi layıkıyla yerine getirmiştir.

Süheyl Ünver, Besim Ömer'in Türk tarihine katkılarını şu sözlerle dile getirmektedir;⁵

“Besim Paşa çok okumuş ve çok okutmuş bir zattır. Bütün kazancını neşriyata hasretmiş ve ancak bu suretle çok derin muhabbetle merbut olduğu mesleğinin ilmi zevklerini tatmıştır. Velhasıl Besim Ömer Paşa vucudile ve eserile bu memlekete büyük hizmetler etmiş yüksek bir ilim adamımızdır. Besim Ömer Paşa Türkiye'ye şeref vermiş ve her büyük insan gibi muhitine ve mesleğine yenilikler telkin etmiş, bu suretle bir insanın doğup büyüdüğü vatanına karşı ifa mecburiyetinde olduğu vazifelerin hepsini yapmıştır.”

Besim Ömer, bu dünya için üzerine düşeni yorulmak nedir bilmeden yapmış ve bu çalışma temposunu hayatının bütününe yaymıştır.

Viladethanenin Açılması ve Tarihi Arka Planı

Hamileliğim esnasında üzerinde düşünmeye başladığım doğum konusu, beni böyle bir çalışma alanına yönlendirdi. Binlerce yıldır kadınlar doğuruyordu, savaşlar oluyor, göçler oluyor, depremler, kırgınlıklar ama kadınlar hep doğuruyordu. Peki, hemen hemen bütün kadınların korktuğu bu doğum nasıl gerçekleşiyordu? Doğumun tüm evrimi konumuz dışında olsa da Osmanlı Devleti'nde ilk doğumevinin açılması çalışmanın ana temasını oluşturmaktadır. Sağlıklı bir nesil yetiştirmek için Besim Ömer, hayatın ilkbaharından itibaren çocuğun sıhhatine hizmet etmeye önem vermiş ve bu süreçte ebelerle de büyük sorumluluklar yüklemiştir. Besim Ömer'e göre çocuğun sıhhatine hizmet elzemdir.⁶ Dolayısıyla doğum mevzuu da önemli bir meseledir.

Besim Ömer, 1932 yılında yazmış olduğu “*Doğum Tarihi*” kitabında amacını; doğum tarihini özellikle memleketimizde herkese anlatmak ve doğumla ilgili bütün bilgilerden ebelerin faydalanmasını sağlamak şeklinde belirtmiştir.

4 Berrak Burçak, “Devr-i Hamid'de Aile, Kadın ve Sıhhat”, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı*, ed. Burcu Kurt-İsmail Yaşayanlar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2017, s. 43-44.

5 Ünver, agm., s. 5.

6 Besim Ömer, *Çocuk*, Âlem Matbaası, İstanbul 1309.

Besim Ömer'e göre;

“Doğum sanatının ilk başlangıcı tıp tarihinden çok daha eski, hatta beşeriyet kadar yaşlı olmak lazım gelir. Tarihin zapt edemediği zamanlarda doğum bugün vahşi kabilelerde olduğu gibi cereyan ediyor, kendileri üzerinde geçen tecrübelerle işe az çok bilgiç ihtiyar kadınlar tarafından tanıdıkları genç kadınlara edilen tesliye ve nasihattan ve yardımdan ibaret kalıyordu. Güç vak'alarda, ümitsiz hallerde nesilden nesile intikal eden pek cahilane bazı itikadat ve hurafata müracaat ediliyordu. Eski zamanda san'at kadınlar elinde idi, hekimler yalnız nasihat verirler; ilaç yazarlardı, ameliyat pek tali kalmakta, bu da kafa delmek, parçalamak gibi çocuğun itlafına inhisar eylemekte idi.”⁷

Besim Ömer, bu kitabında doğumu yapan kadınlar üzerinde pek fazla durmamış; ancak ebelerin doğum sırasında kadınlara yaptığı kötülüklerden bahsetmiştir. Erkeklerin doğumdan nasıl uzak tutuldukları, ebelerin kadınlara verdiği zararlar resimler yardımıyla da desteklenmiştir. Besim Ömer'e göre doğumun yıllarca kadınların, acuzelerin tekelinde olması ebeliğin gelişmesine mâni olmuştur. Doğumlarda yalnız kadınların buldukları bir zamanda güç doğumlara erkeklerin davet edildikleri bir olayın söz konusu olmadığını düşünmektedir. Geçmiş zamana ait hiçbir eserde buna dair bilgiye rastlanılmadığı; rastlanılmış olsa bile o zaman ki yardımın teselli ve nasihatten öteye gitmediği kanaatindedir.⁸ Besim Ömer, ebeliğin bilgisiz ve cahil, çenesi düşük kadınların elinde olduğunun da altını çizerek ahalinin ebede aradığı sevimlilik, sıcakkanlılık gibi özelliklerin olmadığını ebelerin ihtiyar ve söz ebesi olduklarını düşünmektedir. Ebelerin sebep oldukları felaketlerin ülkenin nüfusa en fazla ihtiyaç duyduğu dönemde nüfusu olumsuz etkilediğini; bunu memlekete yapılabilecek ihanet olarak görmekte ve çare yollarının bulunmasının elzem olduğunu düşünmektedir.⁹

Daha sonra kaleme aldığı “*Nevsal-i Afyyet*” in 4. cildinde: “*Bilgili bir ebe doğurtacağı kadının hayatını, canını kurtarır; böyleleri her yerde ağırlanır. Annelere olan bu yararlıklar çocuklarına, yurda, koskoca bir memlekete demektir. Ebeler çok kere hekimlerin de akıl yoldaşı, “sanat arkadaşı” olurlar ve bu yüzden de yüce mertebelere ermiş bulunurlar*” şeklindeki ifadesinden bilgili ebeleri cahil ebelerden üstün tutarak hekimlerle denk düşünmüştür.¹⁰

7 Besim Ömer, *Doğum Tarihi*, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul 1932, s. 7.

8 Besim Ömer, *age.*, s. 8.

9 Besim Ömer, *Nevsal-i Afyyet 1*, İstanbul 1315, Ahmed İhsan ve Şürekâsı, s. 283.

10 Besim Ömer, *Nevsal-i Afyyet 4*, Matbaa-yı Ahmed İhsan, İstanbul 1322, s. 652.

Yine “*Ebe Hanımlara Öğütlerim*” isimli kitabında, ebelere kırk öğüt başlığıyla bir bölüm yazmıştır. Bu öğütlerin ilki şöyledir: “*Ebeliğin ne kadar nazik ve ilerlemeğe ne kadar elverişli bir sanat olduğunu düşünerek daima çalışmaktan ve bilmediğinizi öğrenmekten geri kalmamalısınız. Avrupa’nın bazı yerlerinde ebeleş, bilgilerinin ne derecede olduğu anlaşılacak üzere, her sene mektebe çağrılmakta, kendilerine tekrar dersleri verilmekte ve gelmeyenler ağır cezalara çarptırılmaktadır.*”

Besim Ömer bu satırlarda Avrupa’dan örneklerle destekleyerek ebeliğin sürekli gelişen bir meslek olduğunu ve bu nedenle ebelerin kendilerini sürekli geliştirmeleri gerektiğini vurgulamıştır.¹¹

Besim Ömer’e göre, bir dönem çobanların dahi doğuma dâhil oldukları vakalar tespit edilmiştir. Özellikle ters gelen çocuğu çevirmek üzere doğuran hayvanlardan görgüsü olan ve gerektiğinde müdahalede bulunan çobanlar doğuma çağrılmışlardır.¹²

Bütün dünyada tıbbın ve şubelerinin artması ile tıbbın bir program dâhilinde ve fenni bir surette teorik ve uygulamalı eğitimi başlamıştır.¹³ Kadın doğum bilgisi 18. yüzyılın sonlarından itibaren halk sağlığı bilincinin gelişmesiyle de ilintili olarak birçok ülkede önemli gelişmeler kaydetmiştir. 19. yüzyılda, Almanya’da, Fransa’da, İngiltere’de, İtalya’da, Rusya’da ve Amerika Birleşik Devletleri’nde, gebelik, doğum bilgisi, lohusalık, doğum aletleri konularında hem teknik bilgisinde hem de uygulama bilgisinde önemli gelişmeler olmuştur. Besim Ömer de kadın hastalıkları ve doğum bilgisinde belirli bir düzeye ulaşmış Paris’te, Prof. Dr. Tarnier’in doğum kliniğinde ve Dr. Budin’in doğum servisinde asistan olarak uzmanlık eğitimine başlamıştır.¹⁴ Batı’da aldığı eğitimle, Batı’nın “bilimsel, akılcı, aydınlanmış” düşüncesini benimsemiş ve içselleştirmiştir.¹⁵

1891 yılında Besim Ömer, İstanbul’a dönmesiyle birlikte ülkenin doğum manzaralarını görmüştür. Bu manzara çok iç açıcı olmamakla birlikte biraz da sancılı bir süreçti. Bunun üzerine Dr. Besim Ömer, doğumhane açmak için faaliyete geçmek istemiş ve bunu başarmıştır. Bu yüzden de İstanbul’daki ilk modern doğum

11 Besim Ömer, *Ebe Hanımlara Öğütlerim*, Matbaa-ı Ahmed İhsan, İstanbul 1322, s. 5.

12 Besim Ömer, *Doğum Tarihi*, s. 41-42.

13 Besim Ömer, *Doğum Tarihi*, s. 42.

14 Yeşim Işıl Ülman, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Geçiş Sürecinde Bir Aydınlık Portresi (1861-1940) Dr. Besim Ömer Akalın”, *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, S. 10-11, 2004-2006, s. 435-464; Dr. Budin, *Sevriyat-ı Viladiye Dersleri (Doğum Kliniği Dersleri)*, çev. Dr. Besim Ömer, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası, İstanbul 1895.

15 Gökçen Beyinli Dinç, *Elleri Tılsımlı-Modern Türkiye’de Ebelik*, Ayizi Kitap, İstanbul 2017, s. 17.

kliniği unvanına sahip olmuştur. Askeri ve sivil tıp okullarında kuruluşlarından beri doğum dersleri teorik olarak veriliyordu fakat uygulama sadece modeller üzerinden gösteriliyordu. Besim Ömer 1892 yılında, Topkapı Sarayı bahçesinde bulunan Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'nin botanik bahçesi arkasındaki küçük bir binayı seririyat-ı viladiye (doğum kliniği) haline getirmişti. Bu klinikte hem bakıma muhtaç ve yoksul gebeler doğum yapıyorlar hem de tıp öğrencileri ile ebeler uygulamalı ders görüyorlardı.¹⁶ Viladethanelerin açılmasıyla hem yoksul kadınlar sağlıklı bir şekilde doğum yapacaklar ve yavruları annesiz kalmayıp aile birliği sağlanacak hem de ülkenin nüfusu için olumlu sonuçlar doğacaktır.¹⁷

Besim Ömer'in viladethaneyi açmasında 1892 yılında katılmış olduğu Brüksel Kongresi'nin de etkisi olmuştur. Kongreye dair sekiz sayfadan oluşan bir layiha hazırlayarak Avrupa'daki kadın hastalıklarının tedavisi ve doğum alanındaki gelişmelerden bahsetmiştir. Dahası Avrupa'nın her tarafında bulunan doğumhanelerin önemini belirterek, Osmanlı topraklarında hala bir doğumevinin bulunmadığından yakınmış; bunun nasıl bir eksiklik olduğu üzerinde durmuştur. Dönemin padişahı II. Abdülhamid'den doğumevi açılması hususunda bu kongre sonrası talepte bulunmuştur.¹⁸

1892 yılından önce doğum kliniği açılması konusunda girişimler olmuş fakat bir türlü gerçekleştirilememiştir. Örneğin 1885 yılının şubat ayında Mimar Perpinyani tarafından yapılan plan gereğince¹⁹ 4.800 Osmanlı lirası sarfı ile fenni kıbale hastanesi ismiyle bir viladethanenin emri inşası kabul olunmuş ve 1886 yılı dâhiliye bütçesine ilave edilmişse de dış meseleler ve önemli sorunlar dolayısıyla bu hastane inşası gerçekleştirilememiştir.²⁰

Avrupa'nın her tarafında olduğu gibi, İstanbul'da da bir viladethane yapılması için gerekli kararlar alınmasına rağmen bir türlü yapılamamıştır. Doğum hizmeti

16 Yıldırım, "Viladethane", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C 7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul 1994, s. 388-389

17 Besim Ömer, *Neval-i Afyyet 1*, Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1315, s. 285.

18 Sabahattin Ödemiş, *Besim Ömer Paşa (1862-1940)*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013, s. 33-34.

19 Mimar Perpinyani'nin çizdiği plan; bodrum katı, zemin kat ve birinci kattan ibaretti. Bodrum katında; çamaşırhane, ütü mahalli, hademe ve bahçıvan odaları, odunluk ve kömürlük vardı. Zemin katta; müdür ve kâtip odaları, kabul salonları, çamaşır deposu, müze ve kütüphane, otopsi yeri, gebeler, süt nineler için yatakhaneler, teneffüshane, muayene odası ve bekçi odası. Birinci katta ise; tabip ve tabip muavini odaları, amfiteatr, banyo, tecrit odaları, ebe muavinleri odaları, lohusa salonları, kundaklama odası, baş hasta bakıcı odası. Bk. Ömer, *Doğum Tarihi*, s. 51.

20 Ömer, *Doğum Tarihi*, s. 50.

uzun süre klinik seviyesinde kalmıştır. Maarif nezareti tarafından 2-3 bin lira harcanarak İslam Mahallesi'nde örneğin, Şehzade Caminin karşısındaki boş arsaya viladethane yapılması konusunda Mekteb-i Tıbbiye Muallimi Besim Ömer tarafından verilen dilekçe 22 Şubat 1894'te Babıali'ye sevk edilmiş ise de ancak 29 Haziran 1895'te konu Dâhiliye Nezaretine bildirilmiştir.²¹

İlkel şartlarda tıbbi yardımlardan mahrum ve viranelerde doğum yapmaya mecbur olan kadınların doğumları ve tedavilerinin yapılabilmesi için Padişah iradesiyle kurulmasına karar verilen ancak henüz inşaatına başlanılmayan ebeler mektebi ve hastanesinin açılana kadar gerek hamilelerin ihtiyacını karşılamak gerekse tıp ve ebelik öğrencilerinin stajlarını yapmaları için 14 yataklı cüz'i bir masrafla Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane civarında kurulan viladethanede biçarelerin yiyecek, kıyafet ve diğer giderlerinin Tıbbiye-i Mülkiye Nezareti bütçesine aylık 1.500 kuruş zam yapılmasına Şura-yı Devlet tarafından karar verilmiştir.²²

Besim Ömer'in 1892'de açmış olduğu viladethane bitişik 3 oda ve bir sofadan ibaret küçük bir bina ve adeta gizli olarak küçük bir serriyat-ı viladiye haline getirilmiştir. Besim Ömer burasının adeta gizli bir şekilde açılmış olmasının sebebinin II. Abdülhamid'in isteksizliğine bağlamıştır; çünkü padişah burasını bir doğumhane gibi değil de bir "piçhane" olarak düşünüyordu. Hatta bazı tutucu çevreler de buraya "piçhane" diyorlardı.²³ Yine de viladethanenin, II. Abdülhamid'in istememesine rağmen onun döneminde açılmış olması, Besim Ömer'in yazdıklarının yanlış ya da eksik bilgidен kaynaklandığını düşündürmektedir. Fakat bu durum belli bir politik duruşun da ürünü olabilir. Abdülhamid'in viladethanenin faydalarını kavramakta yetersiz olması gibi ithamların arkasında hem kişisel hem de politik nedenler olduğu düşünülebilir.²⁴ Sonuçta doğumhane bu dönemde hizmet vermiştir.

Besim Ömer bu doğum evini açtırabilmek için padişahın doğum gününü fırsat bilmiş; saraya konuyla ilgili arızalar vermiştir. Sultanı doğurarak, paşaları evlat sahibi ederek kendine bir mevki edinmiş; halkın sıkıntılarına çareler bularak fakülte doğum kliniğini açmış ve burayı yetkinleştirmiştir.²⁵

21 BOA, İ.HUS. , 21-117, 1311/Ş; BOA, BEO., 647-48467.

22 BOA, İ.DH., 1338-18-1, 1314. Ra. 44.

23 Nuran Yıldırım, "Viladethane", s. 388-389; "piçhane" için bk. Necdet Sakaoğlu, "Ebe Mektebi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C 3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, s. 115.

24 Gülhan Erkaya Balsoy, *Kahraman Doktor İhtiyar Acuzeye Karşı-Geç Osmanlı Doğum Politikaları*, Can Yayınları, İstanbul 2015, s. 45-46.

25 Kâzım İsmail Gürkan, "Büyük Adamın Ölümü Münasebetile, Besim Ömer Akalın 1862-1940", *Yenisabah*, 20.03.1940.

Besim Ömer, Çağaloğlu'nda Hürriyet Gazetesi'nin tam karşısında muayenehanesini açmıştır. Kendi tabiri ile “Pencereleri Kafesli Muayenehane”ydi, pencereleri sık kafesli olduğu için böyle söylüyordu. 1800’lü yılların sonlarında İstanbul’da modern bilgi ile donanımlı ilk erkek ebe-doktoruydu. O zamana kadar yüzünü bile açamayan kadınları bir erkek doktorun doğurtacak olması inanılmaz bir durumdu. Sarayda özellikle iki doğumun facia ile bitmesi, hükümdar tarafından çok sevilen bir hanım sultanın hamile olması ve sağlığının pek yerinde olmaması, doğumunun çok tehlikeli görülmesi Besim Ömer’e sarayda doğum yaptırma olanağı sunmuştu. Besim Ömer bir gece yarısı kapalı bir araba ile yola çıkarılmış ve saraya getirilmişti. Sancılar içerisinde doğumu yaklaşmış bir sultan vardı karşısında güç fakat başarılı bir doğum gerçekleştirmişti Besim Ömer.²⁶

Böylece viladethanenin açılması ile doğum sırasında hayatlarını kaybeden kadınların sayıları azalmış dolayısıyla gebe kadınlar için çok önemli bir yenilik olmuştur.²⁷

Viladethane bu şartlarda açılmış olmasına rağmen yine de binası dönemin şartlarına uygun, çağdaş tıbbın gerektirdiği teçhizata sahiptir. Besim Ömer, çocuk doğumuyla ilgili kişi ve kuruluşların Batılı anlamda değişmesi ve yenileşmesi için çalışırken bir yandan da bu konuyla ilgili yayınlar yapmış ve çağdaş Avrupa tıbbında kaydedilen ilerlemeleri mümkün olduğu kadar aktüel bir biçimde Osmanlı kamuoyuna aktarmıştır. Besim Ömer’in bu bağlamda Osmanlı toplumuna en önemli katkısı, Batı’nın uyguladığı usullerin çeşitli şekillerde yavaş yavaş halk tarafından da benimsenmeye başlanması olmuştur.²⁸

Besim Ömer’e göre bütün insanlığın sevgilisi ve beşeriyetin “süt annesi” olan kadın, gördüğü işlerin yüceliği nisbetinde ince, narin ve zayıftır; ona her zaman hele en ziyade “doğururken” yardım etmek, doğumunu kolaylaştırmak, kendisini de çocuğunu da sağ ve salim kurtarmak bütün insanların borcudur; buna en ziyade çalışacak olanlar: sıra ile doğuran kadının kendisi, ev halkı, sonra ebeler, hâkim ebeler, daha sonra herkes, halk, ümmet ve bütün beşeriyettir. Bu coğrafyada doğururken ve doğurduktan sonra, ölenler, ağrılar, sızılar, türlü türlü dertler içinde ömür geçirenler sağlıklı doğum yapanlardan daha fazladır; bu yüzden kadınların

26 Es, Hikmet Feridun, “Sarayı Doğurtan Bekâr Doktor Besim Ömer Paşa”, *Yıllar Boyu Tarih Dergisi*, S. 9, Aralık 1978, s. 34-35.

27 Nuran Yıldırım-Bülent Özaltay, “Sultan II. Abdülhamid’in Sağlığı ve Sağlık Hizmetleri”, *Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi*, ed. Coşkun Yılmaz, Sultanbeyli Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 124.

28 Eren Sarı, *Osmanlı’da Çocuk*, Net Medya Yayıncılık-Nokta E-Kitap, Antalya 2016, s. 120-122.

ağrılarını ve sıkıntılarını avutmak, ona çektiği sancuları hissettirmemek, ona her anlamda yardım etmek insanın insanlığa şanıdır.²⁹

1909 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'nin Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye ile birleştirilerek Tıp Fakültesi adı altında Haydarpaşa'ya taşınması üzerine viladethane de Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin Kadırga'daki binasına nakledilmiştir. Tıp Fakültesi'ne bağlanan ve Besim Ömer Paşa tarafından yönetilen klinik bu dönemde Kadırga Viladethanesi adıyla ün kazanmıştır. Haydarpaşa'daki Serriyat-ı Nisaiye (Kadın Hastalıkları Kliniği) Asaf Derviş Paşa'nın yönetimine verilmiş, böylece İstanbul'un iki yakasına da doğum yardımı götürülmüştür. Kadırga'daki viladethanede 1925-1928 yılları arasında 1.615 doğum, 727 ameliyat yapılmasına karşılık Haydarpaşa'da 579 doğum, 635 ameliyat gerçekleştirilmiştir. 1928 yılına gelindiğinde Kadırga'daki viladethane Haydarpaşa'ya nakledilerek buradaki kadın hastalıkları kliniği ile birleştirilmiştir.³⁰

Bu doğumhaneler dışında diğer sağlık kuruluşları içerisinde de viladethaneler açılmaktaydı. Örneğin İstanbul'da Darülaceze'deki kadınların doğumlarını kolaylaştırmak için kurulan viladethane bunlardan biridir. Bu viladethanenin açılışı uğurlu olması düşüncesiyle Hz. Muhammed'in doğum gününe rastlayan günde yapılmıştır.³¹

Viladethanelerin açılması ile birlikte evde doğum yapma geleneği hemen ortadan kalkmamıştır. Viladethaneler bir süre daha, çoğunlukla beklenmedik bir durumla karşılaşıldığında müracaat edilen bir kurum olmuştur. İstanbullu aileler genellikle doğumlarının evde güvendikleri bir ebe yardımıyla yaptırılmasını tercih etmişler; fakat ebe'nin yeterli olmadığı tıbbi müdahale gerektiren durumlarda, uzak semtlerde veya herhangi bir mahallede oturanlar mahalle karakoluna başvurmuşlardır. Karakol telefonla Kadırga polis merkezini arayarak viladethaneye haber vermiş; bunun üzerine viladethaneden iki hekim ihtiyaç duyulan eve gönderilerek gerekli müdahale ücretsiz yapılabilmıştır.³²

İstanbul'da tek bir viladethane olması birtakım sıkıntılara sebep olduğundan ikinci bir viladethanenin kurulmasına ihtiyaç doğmuş ve gerekli izinleri almak için

29 Besim Ömer, *Doğururken ve Doğurduktan Sonra*, Matbaa-yı Ahmed İhsan, İstanbul 1320, s. 5-6; Besim Ömer, *Neval-i Afyet 4*, Matbaa-yı Ahmed İhsan, İstanbul 1322, s. 650.

30 Nuran Yıldırım, "Viladethane", s. 388-389.

31 Nil Sarı-Ahmet Zeki İzgöer-Ramazan Tuğ, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri Işığında II. Abdülhamid Devri'nde Kurulan ve Geliştirilen Hastaneler*, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul 2014, s. 72.

32 Yıldırım, "Viladethane", s. 389.

Dâhiliye Nezaretine başvurular yapılmıştır. İstanbul'da bir viladethanenin zaten mevcut olduğu; bu yapının bir dereceye kadar ihtiyacı temin etmekte olduğu; vilayet bütçesinin mali yapısının yeni kurulacak viladethanenin masraflarını karşılamakta yetersiz olduğu şeklinde cevaplar alınmıştır. Bununla birlikte 29 Mayıs 1917'de Dâhiliye Nezareti viladethanenin ileri bir tarihte kurulmasının daha uygun olacağına karar vermiştir.³³

İstanbul'da yaşayan kadınların viladethanede doğum yapabilme şansları varken bazı kazalarda veya Anadolu'nun en ücra yerlerinde yaşayan hamile kadınların bu hizmetten faydalanması söz konusu değildi. Örneğin; Biga'da kadın ebe bulunmadığından yedi kadın oldukça zor geçen doğumlarında yaşamlarını ve çocuklarını kaybetmişlerdir. Bu gibi faciaya mahal vermemek adına gerekli yasal düzenleme için çalışmalara başlanmıştır; bunun için vilayet merkezlerinde bulunan hastanelerin kazalarda icabına göre birer şube kurulması bunların erkek ve kadın kısımlarının ayrılmasından sonra kadın kısmında bir viladethane kurulması gündeme gelmiştir. 27 Mayıs 1906'da viladethanelerin yerelde açılması belediyelere devredilerek kadınlara özel bazı kliniklerin kazalara kadar yaygınlaştırılması istenmiştir.³⁴

Sonuç

Besim Ömer, Türk tıp tarihinde arkada kalanlara kıymetli ve dolgun sayfalarla bezenmiş yapraklar açarak hayatta çok az kişinin başarabileceği bir yaşam sürmüştür. Sadece bir hekim sıfatına değil aynı zamanda hoca, yazar, müessis gibi sıfatlara da layıktır. Bu sebeple tıp tarihçiliğinin üreticilerinden biridir. Ona odaklanan çalışmalarda bu özelliklerini de göz önünde bulundurup bir bütünlük içerisinde değerlendirmeler yapılırsa ancak o zaman doğru çıkarımlarda bulunulabilir.

Besim Ömer, geç Osmanlı erken Cumhuriyet dönemi bağlamında doğumun tarihsel süreci söz konusu olduğunda önemli bir tarihsel aktör olarak dikkati çekmektedir; çünkü bu dönemde doğum ve jinekoloji alanında uzmanlaşmıştır. Belki de doğum sırasında yaşamını yitirecek olan birçok kadının makûs talihsizliğini değiştirmiştir.

Birçok çocuğun annesiz kalmasına mâni olduğu gibi ülkenin en azından bir kısmında aile bütünlüğünü sağlama noktasında anneleri yaşatarak büyük katkılar

³³ BOA, DH.UMVM., 81-82.

³⁴ BOA, DH. MKT.,1091-33.

sağladığından Osmanlı doğum politikalarının aktif ve etkili bir öznesi de olmuştur.

Besim Ömer, 1892 yılında birtakım zorlukların üstesinden gelerek ve büyük bir kararlılıkla ilk doğumhane kliniğini açmıştır. Öte yandan müstakil bir doğum hastanesi açmak için de çabalamıştır. Bu çabasının altında memleketinde zor doğumların olması ve kadınların, çocukların doğum esnasında ölmesi etkili olmuştur. Öte yandan viladethanenin açılması kadın ve çocuk ölümlerinin önüne geçememiştir; çünkü İstanbul dışında doğum yapan biçare kadınlar ve zavallı çocuklar doğumhaneden ve kimi zaman bir hekimden yoksundular. Bunun yanı sıra evde doğum yapma geleneği de hemen ortadan kalkmamıştır. Viladethaneler, çoğunlukla beklenmedik bir durumla karşılaşıldığında müracaat edilen bir kurum olmuştur. İstanbullu aileler doğumlarını bir süre daha evde ve güvendikleri bir ebe yardımıyla yaptırılmasını tercih etmişlerdir.

Viladethanelerin hem sayılarının az olması hem de kazalara kadar yaygınlaşmaması Osmanlı sağlık tarihi açısından özellikle de kadınların ve çocukların sağlığı açısından bir eksiklik olarak düşünülebilir. Refah bir toplum için sağlık alanında gelişmenin öncelikler arasına konulması elzemdir.

Daha dünyaya gelmeden bile beni böyle bir çalışma alanına itip, kadınlara bakışımı derinleştiren kızım, iyi ki geldin...

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

BOA, DH.UMVM., 81-82.

BOA, DH. MKT.,1091-33.

BOA, İ.DH., 1338-18-1, 1314. Ra. 44.

BOA, İ.HUS. , 21-117, 1311/Ş.

BOA, BEO, 647-48467.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Akalın, Besim Ömer, *Doğum Tarihi*, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul 1932.

Besim Ömer, *Çocuk*, İstanbul Âlem Matbaası, Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1309.

Besim Ömer, *Doğururken ve Doğurduktan Sonra*, Matbaa-yı Ahmed İhsan, İstanbul 1320.

Besim Ömer, *Ebe Hanımlara Öğütlerim*, Matbaa-ı Ahmed İhsan, İstanbul 1322.

Besim Ömer, *Neval-i Afiyet 1*, Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1315.

Besim Ömer, *Neval-i Afiyet 4*, Matbaa-yı Ahmed İhsan, İstanbul 1322.

Beyinli Dinç, Gökçen, *Elleri Tılsımlı-Modern Türkiye’de Ebelik*, Ayizi Kitap, İstanbul 2017.

Budin, Pierre, *Serriyat-ı Viladiye Dersleri (Doğum Kliniği Dersleri)*, çev. Dr. Besim Ömer, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası, İstanbul 1313.

Burçak, Berrak, “Devr-i Hamid’de Aile, Kadın ve Sıhhat”, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı*, ed. Burcu Kurt-İsmail Yaşayanlar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2017, s. 25-46.

Erkaya Balsoy, Gülhan, *Kahraman Doktor İhtiyar Acuzeye Karşı-Geç Osmanlı Doğum Politikaları*, Can Yayınları, İstanbul 2015.

Es, Hikmet Feridun, Sarayı Doğurtan Bekâr Doktor Besim Ömer Paşa, *Yıllar Boyu Tarih Dergisi*, S. 9, Aralık 1978, s. 34-35.

Gürkan, Kâzım İsmail, “Büyük Adamın Ölümü Münasebetile, Besim Ömer Akalın 1862-1940”, *Yenisabah*, 20.03.1940.

Ödemiş, Sabahattin, *Besim Ömer Paşa (1862-1940)*, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013.

Sakaoğlu, Necdet, “Ebe Mektebi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C 3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı’nın Ortak Yayını, İstanbul, s. 115.

Sarı, Eren, *Osmanlı’da Çocuk*, Net Medya Yayıncılık-Nokta E-Kitap, Antalya 2016.

Sarı, Nil – İzgöer, Ahmet Zeki – Tuğ, Ramazan, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri Işığında II. Abdülhamid Devri’nde Kurulan ve Geliştirilen Hastaneler*, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul 2014.

Ülman, Yeşim Işıl, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Geçiş Sürecinde Bir Aydınım Portresi (1861-1940) Dr. Besim Ömer Akalın”, *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, S. 10-11, 2004-2006, s. 435-464.

Ünver, Süheyl, “Besim Ömer Paşa ve Doğum Tarihi”, *Tedavi Seririyatı ve Laboratuarı*, C 2, No. 6, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul 1932

Yıldırım, Nuran – Özaltay, Bülent, “Sultan II. Abdülhamid’in Sağlığı ve Sağlık Hizmetleri”, *Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi*”, ed. Coşkun Yılmaz, Sultanbeyli Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 123-146.

Yıldırım, Nuran, Besim Ömer Akalın, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul 1993, s. 147.

Yıldırım, Nuran, Viladethane, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C 7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul 1994, s. 388-389.